

potrebuje vprašanja, ki jih postavlja človek sedanosti, z dobrim poznavanjem in zmožnostjo vživljanja v preteklost. Zgodovinar, znanstvenik in do neke mere tudi umetnik, mora zgodovinski vir prepojititi s kontekstom, če želi, da se bo približal času. Naloga zgodovinarja je namreč oživiti čas, ne vira.

Pernoudova nam iz svojih dolgoletnih izkušenj niza številne primere, ki govorijo o nevednosti glede srednjega veka, o stereotipni podobi mrzlega, nevednega in zastarelega časa. Ko slišim za zastarelost srednjega veka, ne morem mimo besed, ki jih je Božo Otorepec na račun takih pogledov izrekel na predstavitvi knjige *Izbrane listine Zgodovinskega arhiva Ljubljana jeseni 1998*: »Srednji vek je bil za neandertalca *science fiction*.«

Srednjeveški ljudje so bili ljudje kot mi, s človeško naravo, kakršna je naša, niti z boljšo niti s slabšo, toda pred katero ne zadošča skomigniti z rameni ali se prezirljivo nasmehnuti. Srednjeveško zgodovino in ljudi (predmet zgodovine je pač najprej človek v času) lahko proučujemo prav tako kakor katero koli drugo. Pa ne le ljudje, tudi oblika oblakov ni danes nič drugačna kot v srednjem veku, se je pošalil Bloch. (M. Bloch, o. c., str. 108.) Konec sedemdesetih let prejšnjega stoletja se je Régine Pernoud veselila, ker se je zanimanje za srednji vek vendarle povečevalo. Podobno je (bilo) tudi pri nas, le da je bilo še precej bolj kot proučevanje določenega obdobja nezanimivo ali celo nezaželeno proučevanje določenega stanu. (Prim. npr. P. Štih, *Srednjeveško plemstvo in slovensko zgodovino*, v: Melikov zbornik. *Slovinci v zgodovini in njihovi srednjeevropski sosodje* (ured. V. Rajšp et al.), Ljubljana 2001, str. 61–72.)

Nespremenljivost človeške mentalitete (hotenj, želja, slabosti) je znotraj dinamičnega mrgolenja zgodovinskih (naravnih) sprememb nekaj najbolj stalnega. Kri ni spremenila svoje sestave, in to je brez dvoma osnovna resnica zgodovine, če jo skušamo dojemati iz moralnega vidika. Bitje je isto, sredstva in posledično možnosti pa se neprimerno razvijajo. Posameznik, ki ima dostop do sredstev, lahko naredi v primerjavi s preteklimi časi bistveno več dobrega oziroma slabega.

Zaključno poglavje knjižice nosi naslov *Preproste misli o poučevanju zgodovine*. To naj poleg učenja dejstev vključuje tudi oblikovanje zgodovinskega čuta. Le-to je po avtoričinem mnenju glavni pozitivni vidik učenja zgodovine. Pernoudova tudi pravi, da je zgodovina vendarle učiteljica življenja, in da je – nasprotno – kartezijska *tabula rasa* »morebiti najmočnejša filozofska laž vseh časov ... Kajti vse, kar je življenje, je dano, predano. Nikoli ne izhajamo iz nič.« (str. 164) Mnogi filozofi so se s tem strinjali, še posebej Leibnitz, ki je trdil, da se izvor sedanjih stvari nahaja v preteklih stvareh, »stvar pa se nikdar ne spozna bolje kakor po svojih vzrokih«. (Citirano po: B. Grafenauer, *Struktura in tehnika zgodovinske vede*, Ljubljana 1960, str. 15.)

Ne prenehajmo torej (še) s tem srednjim vekom. Régine Pernoud nam je že pred skoraj tridesetimi leti ponudila več kot dovolj preprostih, a prepričljivih razlogov.

Andrej Nared

Darko Darovec, **Davki nam pijejo kri. Gospodarstvo severozahodne Istre v novem veku v luči beneške davčne politike**. Koper : Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 2004. 438 strani. (Knjižnica Annales Majora)

Nova Darovčeva monografija je dopolnjena doktorska disertacija. Študija izhaja iz obstoječe literature in na tehtni podlagi neobjavljenega arhivskega gradiva podaja sliko strukture in gibanja istrskega gospodarstva v novem veku, ki je originalna že samo zaradi tega, ker ta prostor obravnava celovito in za daljše obdobje s težiščem na gospodarski tematiki.

Delo se poleg bibliografije opira predvsem na arhivsko gradivo beneškega izvora, ki je zaradi za tedanje pojme razvejane in, mogli bi reči, pronicljive državne uprave Republike razmeroma bogato, tudi s podrobnimi kvantitativnimi podatki. Slovenski zgodovinar, ki je bolj vaje mestoma brezupnega vzdihovanja nad papirji in listinami habsburškega izvora, se ob beneških dokumentih lahko razveseli in si malodane oddahne, pa čeprav vsako novo dognanje in vsak niz kvalitetnih podatkov vedno odpirajo nova, tudi kompleksnejša vprašanja, kar je razvidno tudi v Darovčevem delu.

Po strukturi se delo odpira s predstavitvijo demografske in socialne podobe Istre do vključno osemnajstega stoletja, v kateri je velik del pozornosti namenjen etnični razgibanosti dežele, predvsem pa migracijskim gibanjem z razmislekom o (večznačnem) pomenu selitev za istrsko gospodarstvo. Sledi pregled denarnega sistema in gibanja cen v beneški Istri, ki z dosledno prisotnim meroslovjem predstavlja zahtevno osnovo za razbiranje gospodarstva.

Analiza gospodarske stvarnosti v severozahodni Istri najprej vzame v pretres osrednji javni ekonomski inštituciji v deželi, to sta mestna *Monte di pietà* v Kopru in Piranu, ki sta imela vlogo »zastavljalnice, posojilnice in hranilnice«, ter njun pomen v gospodarskem dogajanju (skupaj s *Fontikom*). Pogled se zatem razširi na splošnejšo sliko gospodarstva v Istri med 16. in 18. stoletjem, kjer je pozornost namenjena trgovini z zalednimi avstrijskimi kraji, dostopu domačih pridelkov na trg ter odnosu med obdavčevanjem prometa in razpredanjem tihotapstva.

Bogato arhivsko gradivo, na katerem je delal Darovec, je v dobri meri davčne narave in porekla. Taka »fiskalna perspektiva« v analizi gospodarstva pa ni izrazito povedna le zaradi kakovosti tovrstnega beneškega gradiva, saj je po Darovčevem mnenju beneška davčna politika tudi pomembno sooblikovala, če že ne ravno krojila, istrsko gospodarsko dogajanje.

Po drugi strani je pri tedanjih davčnih službah in carinskih uradih gradivo nastajalo v specifičnih okoliščinah, saj so se davčni obvezanci v večji ali manjši meri vselej skušali izmikati plačevanju bremen in pristojbin, medtem ko so sami davčni uslužbenci mogli biti bolj ali manj vestni in pošteni. Davčni vir zato od preučevalca vedno zahteva, da upošteva njegovo izvorno nepopolno naravo. Darovec na primer opozarja, kako so uradniki poročali, da je polovica vinskega izvoza v sosednje habsburške dežele uhajala davčnemu nadzoru. In vendar je gradivo davčnega izvora dragoceno, ker omogoča širok pogled, saj obsega velik del prostora in stvarnosti in ker nudi pregled nad trgovinskimi tokovi v določeni regiji. Poleg tega pa so v istih uradih nastajala tudi poročila o neplačevanju davkov in o tihotapstvu, ki zaokrožajo stvarnost.

V tem sklopu Darovec pozornost posveča najprej davčni politiki Beneške republike v Istri, kjer osvetli strukturo in delovanje osrednjih in mestnih davčnih uradov na regionalni ravni. Lokalna in državna bremena so zadevala predvsem trgovino oziroma tiste panoge in proizvode, ki so se pojavljali na trgu. Gospodarske panoge, ki so v severozahodni Istri ustvarjale presežno proizvodnjo in torej promet, zaradi česar so postajale zanimive za obdavčitev, so bile predvsem vinogradništvo, oljkarstvo, solinarstvo, ribištvo ter svilarstvo, tkalstvo in usnjarstvo. Ker je Darovec ta sklop obdelal predvsem na podlagi davčnih virov, nam delo ponuja presek gospodarstva severozahodne Istre v novem veku skozi panoge, ki so igrale pomembnejšo vlogo v trgovinskem prometu v deželi. Pri obravnavi vsake od omenjenih panog posebej se avtor posveča vidikom proizvodnje in trgovanja, sistema obdavčevanja in pojava tihotapstva, cenam in obsegu pridelka, in to predvsem z diahronične perspektive, ki omogoča pogled na konjunktura in dolgoročno gospodarska gibanja. Poleg tega je vselej prisotno podrobno meroslovje, kar predstavlja pomemben pogoj za razbiranje podatkov in razumevanje gibanj, obenem pa omogoča (dragoceno) primerljivost rezultatov.

Na zmanjševanje davčnega priliva od carin v mediteranskem in evropskem trgovinskem prometu so v Benetkah v novem veku postopoma odgovarjali tudi s kapilarnim obdavčevanjem svojih dežel. Osnovna teza avtorja je, da je stopnjevanje davčne obremenitve v severozahodni Istri dejansko dušilo možnosti za gospodarsko rast, v kolikor je bilo dosledno uperjeno v zadevanje vsake tržno pomembnejše domače proizvodnje in v carinsko prestrezanje trgovinskih tokov z zaledjem, da ne omenjamo gospodarstva, ki so ga Benetke izvajale nad jadranskimi vodami.

Dolgoročno gibanje istrskega gospodarstva se tako prevesi v stagnacijo in nazadovanje že nekje sredi 16. stoletja ter se znova začenja dvigati šele v zadnjih desetletjih 18. stoletja. S tem Istra prehiteva čas evropske, predvsem pa južnoevropske t.i. »krize sedemnajstega stoletja«, a obenem obdobje prehoda v stagnacijo bližnjih notranjeavstrijskih dežel, pa čeprav so tudi te razmeroma zgodaj ubrale pot navzdol. Iz Darovčevega dela lahko tudi razberemo, da so v obeh obdobjih, ko je severozahodna Istra doživljala gospodarsko rast v novem veku, to je na prehodu iz srednjega v novi vek in proti koncu te dobe, pomembno vlogo odigrali trgovinski tokovi z bližnjimi in zalednimi habsburškimi deželami, zlasti s Kranjsko, kasneje pa je na Istro učinkoval tudi razvoj sosednjega mesta Trsta pod vplivom aktivnejše avstrijske gospodarske politike v duhu merkantilizma. Na gospodarska gibanja in zlasti na spreminjanje smeri trgovinskih tokov tako v Beneški republiki kot v notranjeavstrijskih deželah je v

novem veku poleg splošnega premika evropskega gospodarskega težišča proti deželam ob Severnem morju znatno vplivalo napredovanje in konsolidacija turške nadoblasti nad Balkanom.

Z Darovčevim delom se Istra umešča kot subjekt v beneško in v slovensko, a tudi širšo, gospodarsko zgodovino, ob tem pa raziskava nudi zanimiva dognanja, ki dograjujejo dosedanje poznavanje novoveških dinamik tako v Beneški republiki kot na Slovenskem. Obenem so s tem delom podane osnove za primerjavo gospodarskih struktur in gibanj s sosednjimi beneškimi in habsburškimi deželami v novem veku, kjer je v zadnjih letih bilo več premikov v znanju. Z napredkom v poznavanju, ki nam ga zdaj za Istro (s poudarkom na njenem severozahodnem – slovenskem delu) nudi Darovčevo delo, je stanje raziskovanja bližje trenutku, ko bo na podlagi primerljivega znanja mogoče utemeljeno razpravljati tudi o naravi gospodarskih in družbenih stikov in vezi v čezmejnem prostoru Primorske, Istre in Furlanije v novem veku. Darovčevo delo je torej regionalna študija, ki se tako na ravni vprašanj kot dognanj navezuje na širši prostor, obenem pa Istro ponuja v primerjavo in vpenjanje v skupen prostor s sosednjimi deželami.

Aleksander Panjek

Dušan Kos, O melanholiji, karierizmu, nasilju in žrtvah : tržaška afera Gallenberg 1740. Koper : Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 2004. 303 strani. (Knjižnica Annales ; 37)

Med enega večjih presenečenj preteklega leta v domačem zgodovinopisju vsekakor lahko uvrstimo izid knjige *O melanholiji, karierizmu, nasilju in žrtvah (tržaška afera Gallenberg 1740)*. Poglobljena in pronicljiva študija »senčne plati« kariere in zakonskega življenja plemiča s sredine 18. stoletja že sama po sebi predstavlja dobrodošlo poživitev historiografske ponudbe, še bolj pa preseneča dejstvo, da je nastala v kabinetu priznanega (in do nedavnega tudi zapriseženega) medievista Dušana Kosa. Če pa se nekoliko podrobneje ozremo na njegov opus, lahko ugotovimo, da se je takšno (beri: vsekakor nekonvencionalno, tokrat tudi nesrednjeveško) delo izpod njegovega peresa napovedovalo že nekaj let (naj navedem le nekaj del, ki avtorja oddaljujejo od t.i. konvencionalnega zgodovinopisja: Pot na Avalon, *Zgodovinski časopis*, 1997; Legenda o čarobnem prstanu, Melikov zbornik, 2001; Vitez in ugrabljenka: nasilnik in njegova žrtev?, *Acta Histriae*, 2002; Blesk zlate krone: gospodje svibenski – kratka zgodovina plemenitih nasilnikov, 2003). Potreben je bil le pravi povod; v tem primeru odkritje navdihujočih virov v arhivu, ki ga avtor dramatično opisuje v uvodu.

Glavni junak zgodbe je grof Sigmund Gallenberg, ki ga spoznavamo skozi pripoved o njegovih koreninah, preživljanju mladostnih let, snovanju kariere in njej podrejene zakonske zveze, njenem propadu, in, po prizemljitvi, kljub vsemu razmeroma udobnem in mirnem poteku zrele dobe njegovega življenja, seveda na bistveno nižji ravni, kot bi ga bil pripravljen sprejemati v svoji vihravi in ambiciozni mladosti. Njegovo osebnost so zaznamovale razmere v družini (rodbini) – vzgoja pod okriljem uspešnega politika strica Wolfa, izobrazba – jezuitski kolegij in pravna fakulteta ter med kranjskim plemstvom zakoreninjeni provincializem, ki se ga Sigmund kljub temu, da je nekaj let preživel na tujem, ni nikoli otrešel. Bralcu se vtisne v spomin kot naduti nergač, ki v svojem prepričanju – ki koleba med načeloma, da je oblast na eni strani dana od boga in na drugi pridržana sposobnim (od cesarja do zadnjega kranjskega uradnika) – ne izbira načinov in ne pozna meja za dosego položaja, ki mu »pripada« (ta se seveda popolnoma sklada s tistim, ki si ga želi). Čeprav ga pri tem zanese daleč prek meja še dopustnega v sicer dokaj tolerantni družbi, ga začuda ne doleti »pravična kazen«. Začuda le, če pozabimo, da ne gre za fiktivno, času, ki ga obravnava primerno vzgojno zasnovano zgodbo (kar se nam ob branju mojstrsko napisanega, mestoma kar napetega dela rado pripeti), temveč za resnično, življenjsko zgodbo, v katerih je pravičnost dostikrat potisnjena v drugi plan.

Avtor zre in piše zgodbo o vzpenjanju in padcu Sigmunda Gallenberga skozi prizmo zakonskega konflikta med njim in njegovo ženo Jožefo. To jasno nakaže že na samem začetku, kjer po principu »s kolom po glavi« bralca brez milosti postavi v dodobra razplamtelo vojno med zakoncema – na sam začetek procesa pred ljubljanskim konzistorialnim sodiščem. Tudi v nadaljevanju je študija posvečena